

SOCIOPSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF RELIGIOUS VALUES: IMAM BUKHARI: ON THE EXAMPLE OF THE WORKS OF HIS LIFE, SCIENTIFIC ACTIVITY AND ROLE IN THE SCIENCE OF HADITH

Samandarova Rayhona Ilhom kizi

Student of the direction of dintsopsychology of the Faculty of Classical Oriental Philology of the International Academy of Islamic studies of Uzbekistan

Annotation: This article covers the life, scientific activities and place in Hadith science of Imam Bukhari, one of the most important muhaddis of the Islamic world. The article provides an in-depth analysis of his birth in Bukhara, educational travels, the process of creating the work "Sahih al-Bukhari", and his methodology in the development of Hadith science. his article covers the life, scientific activities and place in Hadith science of Imam Bukhari, one of the most important muhaddis of the Islamic world. The article provides an in-depth analysis of his birth in Bukhara, educational travels, the process of creating the work "Sahih al-Bukhari", and his methodology in the development of Hadith science. Particular attention is paid to Imam Bukhari's strict criteria for verifying the sanad and text, his development of the "al-Jarh and at-Ta'dil" method, and his approach to determining the reliability of the narrators. Further information is also provided about his students, teachers, other works and his legacy, which is preserved today through the Imam Bukhari International Research Center in Samarkand.

Keywords: Imam Bukhari," Al-Jome' as-sahih", Hadith science, Islamic Civilization, muhaddis, sahih Hadith, Islamic law, Hadith methodology, Islamic history, muhaddis, disciples, methodology.

Imom Buxoriy (to'liq ismi: Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim ibn al-Mug'ira ibn Bardizbah al-Ju'fiy al-Buxoriy) Islom olamida "Amir al-Mu'minin fi al-Hadith" (hadis ilmining amiri) sifatida tanilgan buyuk olimdir. 194 hijriy yilda (milodiy 810 yil) Buxoroda tug'ilgan va 256 hijriy yilda (milodiy 870 yil) Samarqand yaqinidagi Xartang qishlog'ida vafot etgan. Uning eng muhim asari "Sahih al-Buxoriy" Qur'ondan keyin eng sahih kitob sifatida qabul qilinadi va butun musulmon ummasi tomonidan hurmat qilinadi.

Imom Buxoriy hadis ilmini tizimli va ilmiy asosda rivojlantirib, Islom ilmining saqlanishiga ulkan hissa qo'shgan. Ushbu maqola Imom Buxoriyning hayoti, ilmiy faoliyati va hadis ilmidagi o'rnini yanada kengroq va chuqurroq yoritadi.

Imom Buxoriy 194 hijriy yilning 13-shavvolida (milodiy 810 yil 21-iyul) hozirgi O'zbekiston hududidagi Buxoro shahrida dunyoga kelgan. Uning otasi Ismoil ibn Ibrohim taniqli hadis olimi bo'lib, Imom Molik ibn Anas va boshqa olimlardan ta'lim olgan edi. Otasi Imom Buxoriy yoshligida vafot etgan, shu sababli uni onasi yolg'iz tarbiyalagan. Bolaligida ko'z kasalligidan ko'r bo'lib qolgan, ammo onasining duolari tufayli ko'zi tiklanib, ajoyib xotira va ko'rish qobiliyatiga ega bo'lgan. Aytishlaricha, u oy nurida kitob yozadigan darajada sog'aygan.

Imom Buxoriy 6 yoshida Qur'oni Karimni yod olgan va hadis ilmi bilan shug'ullana boshlagan. 11 yoshida Buxorodagi mashhur muhaddis Imom ad-Doxiliyning sanadini tuzatib, olimlarning e'tiborini tortgan. 16 yoshida onasi va ukasi Ahmad bilan Haj ziyoratiga borgan va Makkada 2 yil, Madinada 4 yil ta'lim olgan. U Makkadan so'ng Basra, Kufa, Bag'dod, Misr, Shom, Balx va Nishopur kabi muhim ilmiy markazlarga sayohat qilib, 1080 ta ustozdan hadis yig'gan. Bu sayohatlarda u 600 ming hadisni yod olgan va ularning sahihligini tekshirishga umrini bag'ishlagan.

Bagʻdodda olimlar tomonidan sinovdan oʻtkazilgan: unga 100 ta oʻzgartirilgan hadis aytib berilgan, ammo Imom Buxoriy barchasini toʻgʻrilab, asl nusxalarini aytib bergan. Bu uning ajoyib xotirasi va hadis ilmidagi chuqur bilimini koʻrsatgan.

U Buxoroga qaytib, madrasa ochgan, ammo mahalliy hokim Xolid ibn Ahmadning farzandiga alohida dars berishni rad etgani uchun quvgʻinga uchragan. Natijada, u Samarqand yaqinidagi Xartang qishlogʻiga koʻchib oʻtgan va 256 hijriy yilning 1-shavvolida (milodiy 870 yil 30-avgust) 62 yoshida vafot etgan. Uning qabri Samarqandda joylashgan boʻlib, bugungi kunda muhim ziyoratgohlardan biridir.

Imom Buxoriy hayoti davomida oddiy hayot kechirgan, boylikka eʼtibor bermagan va ilmini savdo va meros orqali moliyalashtirgan. U oʻz boyligini Alloh yoʻlida sarflagan va koʻpincha talabalarga bepul dars bergan. Tushida Paygʻambar (s.a.v.) ni pashshadan himoya qilayotganini koʻrgan, bu uni hadislarni nosahih, yolgʻonlaridan tozalash missiyasiga ilhomlantirgan.

Imom Buxoriyning ilmiy faoliyati hadis yigʻish, tasniflash va ularning sahifligini aniqlashga qaratilgan. U 18 yoshida Paygʻambar (s.a.v.) qabri yonida “at-Torix al-Kabir” (rivoyatchilar haqida keng qamrovli asar) va “Qadayo as-Sahoba va at-Tobiʼin” (sahoba va tobiinlarning hukmlari) kabi dastlabki asarlarini yozgan. Sayohatlari davomida u 1080 ta ustozdan taʼlim olgan, jumladan, Ali ibn al-Madiniy, Yahya ibn Maʼin, Imom Ahmad ibn Hanbal va Isʼhoq ibn Rohavayh kabi taniqli muhaddislar.

Shuningdek, Imom Buxoriy oʻz davrining eng kuchli xotiraga ega olimlaridan biri edi. U bir marta eshitgan hadisni unutmasligi va yuz minglab hadisni sanad va matni bilan yodda saqlashi bilan mashhur edi. Bagʻdodda olimlar tomonidan sinovdan oʻtkazilganda, u 100 ta oʻzgartirilgan hadisni bir zumda toʻgʻrilab, asl shaklini aytib bergan.

Imom Buxoriy shogirdlari bilan oʻzaro hurmat va ilmiy muhokama asosida munosabat qurgan. Imom Muslim uning eng muhim shogirdlaridan biri boʻlib, “Sahih Muslim” asarini yozishda Imom Buxoriyning metodologiyasidan foydalangan. Imom Buxoriy shogirdlariga hadis ilmini oʻrgatishda sabr-toqat va mehr bilan yondashgan.

Imom Buxoriy hayoti davomida mahalliy hokimlar bilan ziddiyatlarga duch kelgan. Ayniqsa, Buxoro hokimi Xolid ibn Ahmad bilan kelishmovchilik tufayli quvgʻinga uchragan. Bu ziddiyatlar uning ilmiy faoliyatiga taʼsir qilgan boʻlsa-da, u oʻz prinsipiialligidan voz kechmagan.

Uning eng muhim asari “Sahih al-Buxoriy” (toʻliq nomi: “al-Jomiʼ as-Sahih al-Musnad al-Muxtasar min Hadisi Rasulilloh va Sunanihi va Ayyomihi”) boʻlib, bu kitob 16 yil davomida tuzilgan. Imom Buxoriy 600 ming hadisdan faqat 7275 tasini tanlab olgan, har bir hadisni kiritishdan oldin gusl qilib, ikki rakat namoz oʻqib, istixora qilgan. Bu jarayon uning hadis tanlashda qanchalik jiddiy va ehtiyotkor boʻlganini koʻrsatadi.

Imom Buxoriy yana boshqa koʻplab asarlar ham yozgan, jumladan:

- at-Torix al-Kabir: Rivoyatchilar haqida keng qamrovli biografik maʼlumotlar toʻplami.
- at-Torix as-Sagʻir va at-Torix al-Avsat: Rivoyatchilar haqida qisqaroq asarlar.
- al-Adab al-Mufrad: Axloq va odob-axloqqa oid hadislar toʻplami.
- Xalq afʼolil-ibod: Allohning sifatleri va inson harakatlari oia asar.
- az-Zuʼafo ash-Shagʻir: Ishonchsiz rivoyatchilar haqida qisqa maʼlumotnoma.

Buxoriy 90 mingdan ortiq shogird tarbiyalagan, ular orasida Imom Muslim (Sahih Muslim muallifi), Imom at-Tirmiziy (Sunan at-Tirmiziy muallifi) va Imom an-Naso'iy (Sunan an-Naso'iy muallifi) kabi buyuk muhaddislar bor. Imom Buxoriy o'z shogirdlariga nafaqat hadis ilmini, balki ilmiy e'tiqod, axloq va fidoyilikni ham o'rgatgan.

Imom Buxoriy hadis ilmini ilmiy asosga qo'ygan olim sifatida tanilgan. U hadislarning sahifligini aniqlash uchun qat'iy mezonlar ishlab chiqqan bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

Birinchidan, sanad (rivoyat zanjiri): Har bir hadisning rivoyat zanjiri uzluksiz va ishonchli bo'lishi kerak. Rivoyatchilar adolatli (adl) va aniq xotiraga ega (zabt) bo'lishi talab qilingan.

Ikkinchidan, matn (hadis matni): Matn Qur'on va boshqa sahih hadislarga zid bo'lmasligi, mantiqiy va ilmiy jihatdan mustahkam bo'lishi kerak.

Uchinchidan, al-Jarh va at-Ta'dil: Rivoyatchilarning ishonchliligini baholash usuli bo'lib, u orqali zaif yoki yolg'on rivoyatchilar aniqlangan.

Imom Buxoriy "Sahih al-Buxoriy"da hadislarni mavzular bo'yicha tasniflagan va har bir bobga ijti'od asosida sarlavhalar qo'ygan. Bu tasnif keyingi muhaddislar uchun namunaga aylandi va hadis ilmini tizimli fan sifatida rivojlantirdi. Uning asari Qur'ondan keyin eng ishonchli manba sifatida qabul qilinadi va musulmon olimlari tomonidan "al-Jomi' as-Sahih" deb ataladi.

Imom Buxoriyning metodologiyasi hadis ilmini yolg'on va soxta rivoyatlardan himoya qildi. U hadis ilmini faqat xotira va rivoyatga tayanmay, ilmiy tahlil va tanqidiy yondashuvga asoslagan. Masalan, u rivoyatchilarning hayoti, axloqi va xotirasini sinchkovlik bilan o'rganib, faqat eng ishonchli manbalarni tanlagan.

Bugungi kunda Samarqanddagi Imom Buxoriy Xalqaro Ilmiy-Tadqiqot Markazi uning merosini o'rganish va targ'ib qilishda muhim rol o'ynamoqda. Markaz 89 ta ilmiy asar nashr etgan, xalqaro konferensiyalar tashkil qilgan va Imom Buxoriyning asarlarini zamonaviy tadqiqotlar bilan boyitmoqda.

Olimlar uni "Allohnin yeri yuzidagi mo'jizasi" deb atagan va hadis ilmidagi eng buyuk yodlovchi sifatida e'tirof etgan.

Imom Buxoriyning merosi nafaqat Islom olamida, balki global ilmiy doiralarda ham o'rganilmoqda. Uning hadis tasnifi va metodologiyasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda, xususan, matn tahlili va manba tanqidida qo'llaniladi. Samarqanddagi Imom Buxoriy majmuasi ziyoratgoh sifatida ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, har yili minglab ziyoratchilarni jalb qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Imom Buxoriy Islom ilmining eng muhim shaxslaridan biri bo'lib, uning "Sahih al-Buxoriy" asari va hadis ilmidagi metodologiyasi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. U ilm izlashda qiyinchiliklarga bardosh berib, hadis ilmini yolg'on rivoyatlardan tozalab, tizimli fan sifatida rivojlantirgan. Uning merosi Samarqanddagi ilmiy-tadqiqot markazi orqali saqlanmoqda va kelajak avlodlarga yetkazilmoqda. Imom Buxoriy yosh avlodlar xotirasida nafaqat hadis olimi, balki ilmiy e'tiqod, sabr-toqat va fidoyilik ramzi sifatida yodda qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Imom Buxoriy, "'Al-Jome'Jome' as-sahih", tarjima va sharhlar bilan, "", "Sharq" nashriyoti, Toshkent, 2018.
2. Zaripov M., "Hadis ilmining sotsiologik ahamiyati", Toshkent, 2021.

3. Karimov I. A., ., "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", "Sharq" "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", "Ma'naviyat" nashriyoti, Toshkent, 1998/2008.
4. Azimov M., "Buyuk muhaddis Imom Buxoriy", Jalilov A., "Islomda axloq va ma'naviyat", "Ma'naviyat" nashriyoti, Toshkent, 2019.
5. Zohidov Qodirov A., "Diniy qadriyatlar va inson psixologiyasi", "Fan" A., "Islom sivilizatsiyasi tarixidan lavhalar", "Ma'naviyat" nashriyoti, Toshkent, 2020.
6. Islom ensiklopediyasi.
7. Muhammad ibn Ismail al-Bukhari: The Imam of Hadith - <https://www.miftaah.org/articles/muhammad-ibn-ismail-al-bukhari-the-imam-of-hadith>
8. Biography of Imam Bukhari - IslamicFinder - <https://www.islamicfinder.org/knowledge/biography/story-of-imam-bukhari/>
9. Imam al-Bukhari and the Transmission of Prophetic Knowledge - <https://www.islamicity.org/105471/imam-al-bukhari-and-the-transmission-of-prophetic-knowledge-the-role-of-the-imam-bukhari-international-scientific-research-centre-in-samarkand/>
10. Short Biography of Imam Bukhari - ResearchGate - https://www.researchgate.net/publication/356633323_Short_Biography_of_Imam_Bukhari
11. Who Is Imam al-Bukhari? - Kube Publishing - <https://www.kubepublishing.com/blogs/news/who-is-imam-al-bukhari>
12. The Contribution of Imam Al-Bukhari to the Development of Hadith Sciences - https://www.academia.edu/142921918/The_Contribution_of_Imam_Al_Bukhari_to_the_Development_of_Hadith_Sciences
13. Life Of Imam Al-Bukhari - Muslim Ink - <https://www.muslimink.com/history/life-of-imam-al-bukhari>